

În ianuarie 1984 mi-a parvenit din S. știrea că în seara de 30 decembrie, deci la o săptămână după a șaptezeci și patra lui aniversare, Paul Bereyter, învățătorul meu din școala primară, își pusese capăt vieții la mică distanță de S., așezându-se în fața trenului în locul unde linia de cale ferată face o curbă ieșind din păduricea de răchite și se avântă în câmp deschis. Necrologul, apărut în foaia de mică publicitate sub titlul *Doliu pentru un concetățean îndrăgit* și care mi-a fost trimis de îndată, nu menționa nicidecum faptul că Paul Bereyter își făcuse seama – de bunăvoie sau sub constrângerea unui impuls autodestructiv –, amintind doar de meritele defunctului,

de grija susținută acordată elevilor săi, care depășea cu mult îndatoririle unui dascăl, de pasiunea pentru muzică, de creativitatea sa și de altele asemenea. Fără a da și alte detalii, în necrolog se mai spunea totuși că cel de-al Treilea Reich îl împiedicase pe Paul Bereyter să-și exercite profesiunea de pedagog. Această constatare cu totul incidentală și de sine stătătoare, ca și maniera brutală a sinuciderii au fost motivul, pentru care în anii ce-au urmat m-am gândit tot mai des la Paul Bereyter și pentru care, în cele din urmă, redeșteptându-mi toate amintirile foarte dragi pe care le aveam despre el, am încercat să-i aflu povestea necunoscută mie. Cercetările întreprinse m-au condus înapoi la S., unde de la absolvirea școlii nu mă mai reîntorsesem decât ocazional și la intervale de timp tot mai mari. După cum aveam să descopăr curând, Paul Bereyter își avusese până la sfârșit apartamentul în S. într-o casă de raport, ridicată în 1970 pe terenul fostei întreprinderi horticole Dagobert Lerchenmüller, dar nu locuise aici aproape deloc, fiind mai tot timpul plecat fără ca cineva să știe unde. Această permanentă absență de-acasă precum și comportamentul vădit straniu, manifestat deja cu mulți ani înainte de pensionare și tot mai accentuat cu timpul, n-au făcut decât să-i întărească, în ciuda competențelor sale pedagogice, reputația de excentric ce-l însoțea de mult și au făcut ca populația din S., în rândurile căreia crescuse și trăise, cu unele întreruperi, s-ajungă în privința morții sale la concluzia că totul se sfârșise într-un mod previzibil. Puținele convorbiri pe care le-am purtat în S. cu oameni care-l cunoscuseră pe Paul Bereyter n-au

fost deloc lămuritoare și remarcabil era doar faptul că nimeni nu vorbea despre el ca despre Paul Bereyter sau institutorul Bereyter, ci toți, bărbați și femei deopotrivă, nu-i spuneau decât Paul, ceea ce m-a făcut să cred că niciunul din concetățenii săi nu-l vedea ca pe un om pe deplin matur. Asta mi-a amintit că nici noi nu vorbisem în școală despre el decât ca despre Paul, chiar dacă nu depreciativ, ci referindu-ne la el mai degrabă ca la un frate mai mare exemplar, ca și cum el era una cu noi sau noi eram una cu el. Asta fiind, desigur, o iluzie, după cum mi-am dat seama între timp, fiindcă deși Paul ne cunoștea și ne înțelegea, în schimb niciunul dintre noi nu știa cine este el și ce-i înlăuntrul lui. De aceea am încercat – foarte tardiv – să mă apropiu de el, să mi-l imaginez trăind în spațiosul apartament de la ultimul etaj al vechii case Lerchenmüller, situată odinioară pe locul imobilului actual și având în jur, frumos orânduite, răsaduri verzi și multicolore de legume și flori ale grădinii, unde deseori după-amiaza Paul mai dădea câte o mână de ajutor. Îl vedeam lungit pe balconul căptușit cu șindrilă, acolo unde dormea vara cu fața la armatele de stele ce se bolteau deasupra lui; îl vedeam patinând iarna de unul singur pe eleșteul din Moosbach, și-l vedeam întins pe șina de tren. În închipuirea mea, își scosese ochelarii și-i pusese lângă el pe pietriș. Strălucitoarele benzi de oțel, traversele, păduricea de molizi de pe povârnișul din Altstädten și curbura atât de familiară a lanțului de munți se estompară în fața ochilor săi miopi, dispărând odată cu lăsarea serii. La urmă, când hurelul se apropie, nu mai vedea decât un cenușiu întunecat, dar chiar în

miezul lui, detașându-se cu mare precizie, imaginea remanentă strălucitor de albă a munților Kratzer, Trettach și Himmelsschrofen. A trebuit să recunosc, însă, că asemenea încercări de a-mi închipui lucrurile nu m-au apropiat de Paul, doar cel mult pentru câteva clipe de exces emoțional, ce-mi pare inacceptabil. Încercând să evit așa ceva am pus pe hârtie tot ceea ce știu despre Paul Bereyter și ce am reușit să mai aflu despre el în cursul investigațiilor mele.

În decembrie 1952 ne-am mutat din satul W. în orașelul S., situat la o distanță de nouăsprezece kilometri. Drumul în camionul de mobilă vișiniu al firmei de transport și expediție Alpenvogel – în timpul căruia, așezat în cabina șoferului, mă uitam concentrat la șirurile nesfârșite de copaci de pe marginea drumului, acoperiți de chiciură groasă ce se iveau din pâcla sumbră a zorilor – a fost de parcă aș fi străbătut o jumătate de lume deși nu durase decât cel mult o oră. Când, în fine, am trecut peste podul râului Ach înainte de a intra în S., care pe-atunci încă nu era cu-adevărat un oraș, ci doar un târgușor mai răsărit cu în jur de nouă mii de locuitori, am avut foarte clar sentimentul că pentru noi va începe aici o viață nouă cu suflu metropolitan, ale cărei semne incontestabile credeam a le descifra în emailul albastru al tăblițelor indicatoare cu numele străzii, în orologiul uriaș din fața vechii clădiri a gării și în fațada cât se poate de impunătoare, după gustul meu, a hotelului „Wittelsbacher Hof”. Deosebit de promițător mi s-a părut, însă, faptul că aliniamentul caselor era ici-colo întrerupt de terenuri cu ruine, fiindcă de când fusesem odată la München, nimic nu era mai indisolubil

legat pentru mine de cuvântul *oraș* decât mormanele de moloz, calcanele și găurile ferestrelor prin care vedeai cerul gol.

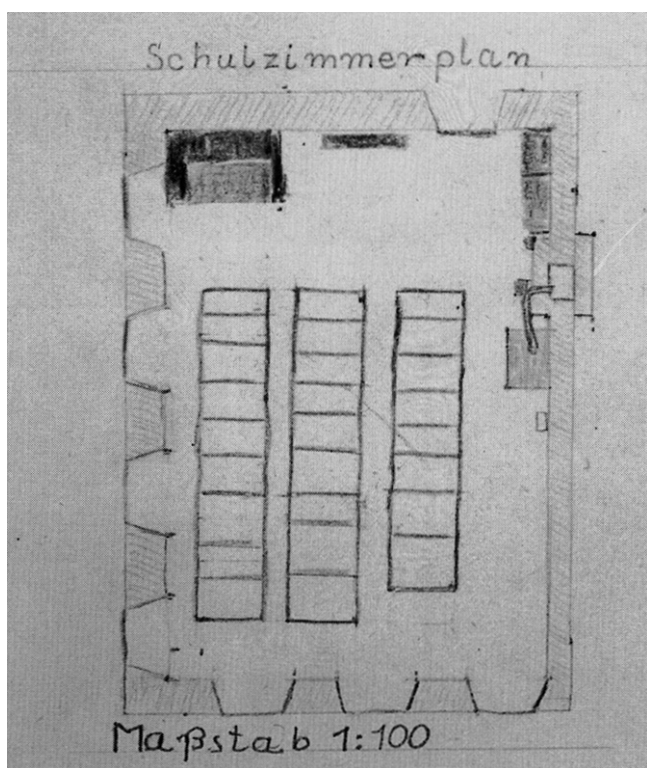
În după-amiaza sosirii noastre, vremea s-a înrăutățit brusc. A început un viscol puternic care a durat până la sfârșitul zilei și abia noaptea s-a preschimbat într-o ninsoare liniștită și așezată. Când în dimineața următoare m-am dus pentru prima oară la școală în S., pe străzi era atâta zăpadă, încât de uimire m-am simțit cuprins de o atmosferă de sărbătoare. Eram în clasa a treia și am nimerit la Paul Bereyter. În puloverul meu verde-închis pe care era tricotat un cerb care sare, stăteam în fața celor cincizeci și unu de elevi de vârsta mea, holbându-se cu cea mai mare curiozitate la mine, și l-am auzit pe Paul spunând, ca de la mare depărtare, că sosisem tocmai la timp, fiindcă numai ieri povestise în clasă legenda despre săritura cerbului, iar acum, iată, poate reproduce schematic pe tablă săritura unui cerb, folosindu-se de puloverul meu. M-a rugat să-l dau jos și să mă așez deocamdată lângă Fritz Binswanger în ultima bancă, în timp ce el ne va demonstra pe baza modelului de pe pulover cum o imagine se poate descompune, respectiv compune dintr-o mulțime de elemente mici – cruciulițe, pătrate sau puncte. În scurt timp stăteam aplecat, alături de Fritz, peste caietul meu de școală, copiind de pe tablă pe hârtie aritmetică cerbul sărind. La rândul său Fritz, despre care aveam să aflu curând că repeta pentru a doua oară clasa a treia, se străduia și el vizibil să facă același lucru, atât doar că avansa infinit de lent cu treaba. Chiar atunci când până și codașii terminaseră demult, el abia dacă

avea pe foaia sa o duzină de cruciulițe. După un schimb de priviri mut, am terminat la iuțeală opera lui fragmentară, așa cum în cei aproape doi ani cât aveam să mai ședem unul alături de celălalt, am continuat s-o fac cu o bună parte din exercițiile sale de aritmetică, scris și desen. Asta s-a putut întâmpla cu-atât mai lesne și, ca să zic așa, fără belele, cu cât Fritz și cu mine, după cum o constatase Paul în repetate rânduri clătinând din cap, aveam întocmai același scris înfiorător de urât – cu unica deosebire că Fritz nu era în stare să scrie rapid și eu nu reușeam să scriu lent. Paul n-a văzut nimic condamabil în colaborarea noastră; dimpotrivă, pentru a ne încuraja, a atârnat pe peretele de lângă banca noastră o vitrină cu cărăbuși. Avea o ramă maro și adâncă, umplută cu pământ până la jumătate. Înăuntru, în afara unei perechi de cărăbuși, etichetată cu o scriere rondă – *Melolontha vulgaris* –, mai vedeai jos în pământ o pontă, o nimfă și o larvă, iar în partea superioară un cărăbuș ieșind din căsuța pupală, un altul zburând și un al treilea hrănindu-se cu frunze de măr. Vitrina asta cu misterioasa metamorfoză a gândacului-de-mai ne-a incitat pe Fritz și pe mine, la început de vară, să ne ocupăm intensiv de toată această cărăbușărie, culminând cu studii anatomice și în cele din urmă cu gătitul și degustatul unei supe de cărăbuși pasate fin. Fritz, de altfel, care provenea dintr-o familie numeroasă de țărani săraci, trăind în Schwarzenbach, și din câte se știa n-avea un tată adevărat, nu manifesta pentru nimic un interes mai mare decât pentru tot ce ținea de hrană, de prepararea și de ingurgitarea ei. Zilnic se lansa în comentarii cât se poate de detaliate asupra

calității gustării aduse de mine și împărțite cu el, iar când ne-ntorceam acasă, ne opream totdeauna în fața vitrinei magazinului de delicatese Turra sau a prăvăliei de fructe exotice Einsiedler, în care principalul punct de atracție era un acvariu cu păstrăvi din sticlă verde-închis, străbătut de bule de aer bolborositoare. Odată, după ce stătuserăm îndelung în fața prăvăliei lui Einsiedler, din interiorul umbros al căreia răzbătea, în acea după-amiază de septembrie, o răcoare binefăcătoare, bătrânul Einsiedler apărui în prag dăruindu-ne fiecăruia câte o pară domnească, adevărată minune nu doar în privința rarității magnifice a fructelor, cât mai ales a predispoziției colerice a individului, care nu detesta nimic mai mult decât să-și servească puțină clientelă rămasă. Savurând para domnească, Fritz îmi mărturisi intenția lui de a deveni bucătar – și chiar bucătar avea să și ajungă, și anume, după cum se poate afirma fără exagerare, un bucătar de renume mondial care, desăvârșindu-și în cel mai înalt grad arta culinară la „Grand Hotel Dolder“ din Zürich și la „Victoria Jungfrau“ din Interlaken, era la fel de apreciat la New York ca și la Madrid sau Londra. În perioada londoneză a lui Fritz l-am și reîntâlnit într-o dimineață de aprilie a anului 1984 în sala de lectură de la British Museum, unde eu mă documentam asupra expediției lui Bering în Alaska, în timp ce Fritz studia niște cărți de bucate franțuzești din secolul al XVIII-lea. Întâmplarea a făcut să ședem, despărțiți doar de un culoar, unul lângă celălalt, și ridicând la un moment dat con-comitent ochii din lucrul nostru, ne-am recunoscut imediat în ciuda sfertului de secol scurs. La

cafeteria muzeului ne-am povestit apoi tot ce ni se mai întâmplase și-am discutat îndelung și despre Paul, care lui Fritz îi rămăsese în amintire mai ales pentru că nu-l văzuse nici o singură dată mâncând.

În sala noastră de clasă, al cărui plan trebuise să-l reproducem la scară în caietele noastre școlare, erau înșurubate în dușumeaua impregnată cu ulei douăzeci și șase de bănci dispuse pe trei rânduri. De la catedra mai înaltă, îndărătul căreia atârna pe perete crucifixul cu frunza de palmier, puteai privi în jos la capetele elevilor, dar nu cred că mă-nșel spunând că Paul nu s-a urcat niciodată pe podium.

Când nu stătea la tablă ori în fața hărții lumii din pânză cerată care se crăpase, se plimba printre rândurile de bănci sau se sprijinea cu brațele încrucișate de dulapul cu ustensile de lângă soba din faianță verde. Dar locul său favorit era la una din ferestrele dinspre sud, care se deschidea într-o nișă adâncă din zidărie, și în dreptul căreia, fixate pe prăjini înalte, căsuțele de grauri se ridicau din rămurișul bătrânei livezi cu meri a distileriei de rachiu Frey până la cerul mărginit în depărtare de creasta zimțuită a Alpilor din Lechtal, înzăpeziți aproape tot anul școlar. Predecesorul lui Paul, institutorul Hormayr, temut din cauza severității lui necruțătoare și la care cei pedepsiți trebuiau să îngenuncheze ore în șir pe despicături de lemne colțuroase, pusese ca ferestrele să fie văruite pe jumătate, pentru ca elevii să nu poată privi afară. Prima acțiune oficială a lui Paul după angajarea sa ca învățător în anul 1946 a fost să râcăie el însuși această văruială cu o lamă de ras, o muncă tare anevoioasă și în fond nu chiar atât de urgentă, deoarece Paul avea oricum obiceiul să deschidă larg ferestrele și pe vreme rea, ba chiar și iarna pe un ger năprasnic, fiind ferm convins că lipsa de oxigen dăunează capacității de a gândi. În timpul orelor, așadar, se posta de preferință într-una din nișele cu fereastră aflate mai în față, întors pe jumătate spre clasă, pe jumătate spre afară; cu fața de regulă ușor înălțată, cu lentilele ochelarilor sclipind în lumina soarelui, ni se adresa din această poziție periferică. Vorbea în propoziții frumos orânduite fără nici urmă de dialect, dar cu un ușor defect de rostire sau timbral, cumva nu din laringe, ci din regiunea inimii, motiv pentru care uneori ți se părea că

Înălăuntrul lui totul era pus în mișcare de un mecanism de ceasornic și că Paul este în întregime un om artificial, compus din părți de tablă și alte metale, pe care și cea mai mărunță defecțiune l-ar putea doborî definitiv. Și-ntr-adevăr, stupizenia noastră îl făcea deseori să dispere. Își înfigea atunci mâna stângă în părul care i se ridica, zbârlit, aidoma unui accent dramatic. Nu rareori își scotea și batista mușcând în ea de furie din pricina prostiei noastre – a prostiei noastre deliberate, după cum socotea el poate nu fără temei. De fiecare dată după asemenea pandalii își scotea ochelarii, rămânând în mijlocul clasei orb și fără apărare, aburindu-și lentilele și curățându-le atât de absorbit, de parcă era bucuros că nu ne mai vede un timp.

Ceea ce ne predă Paul cuprindea toate materiile prevăzute pentru școlile elementare din acea vreme, deci tabla înmulțirii, operațiunile aritmetice de bază, scrierea cu litere gotice și latine, științele naturale, istoria și geografia patriei, muzica și educația fizică. Dar nu Paul ne predă religia, ci o dată pe săptămână venea la noi mai întâi catihetul peltic Meier, cu *e-i*, iar apoi prebendarul Meyer, cu *e-y*, înzestrat cu o voce tunătoare, pentru a ne băga în cap chestionarul pentru spovedanie, crezul, calendarul liturgic, cele șapte păcate capitale și alte lucruri din astea. Paul, despre care umbla zvonul că ar fi liber-cugetător – un zvon multă vreme de neînțeles pentru mine –, știa de fiecare dată să facă în așa fel încât să nu se întâlnească cu I-Meier, respectiv cu Y-Meyer nici la începutul, nici la sfârșitul orei de religie, căci în mod vădit nu detesta nimic mai mult decât trâncăneala evlavioasă catolică. Și când după încheierea orei de

religie revenea în clasă, găsim pe tablă un altar de advent desenat cu cretă lila, un ostensoriu roșu și galben sau altele asemenea, se apuca numaidecât cu o remarcabilă vigoare și conștiinciozitate să șteargă aceste opere de artă. Cât despre agheasmatarul de lângă ușă, închipuind Inima arzândă a lui Isus, l-am văzut în repetate rânduri pe Paul umplându-l ochi, chiar înaintea orei de religie, cu apă din stropitoarea folosită îndeobște la udatul ghivecelor cu mușcate. Iată de ce prebendarul n-a reușit niciodată să facă uz de sticla sa cu apă sfințită, pe care o căra mereu după el într-o geantă neagră lucioasă din piele de porc. Să deșerte fără multă vorbă agheasmatarul plin ochi, asta nu se-ncumeta să facă, și de aceea, căutând o explicație posibilă în privința Inimii aparent inepuizabile a lui Isus, ezita între bănuiala unei sistematice rele-credințe și speranța, când și când reaprinsă, că ar putea fi vorba aici de un semn divin, dacă nu cumva chiar de-un miracol. În schimb, nici prebendarul, nici catihetul nu se îndoiau că Paul e un suflet rătăcit, căci nu o dată ne-au îndemnat să ne rugăm ca institutorul nostru să treacă la dreapta credință. Dar aversiunea lui Paul față de Biserica romană era cu mult mai mult decât o simplă chestiune de principiu; avea cu-adevărat oroare de vicarii Domnului și de mirosul de naftalină pe care îl răspândeau. Duminicile nu doar că nu mergea la biserică, ci pleca din orașel și urca atât de departe în munți, încât să nu mai audă dangătul clopotelor. Când vremea era proastă, își petrecea diminețile de duminică în tovărășia cizmarului Colo, un filozof și ateu veritabil care, atunci când nu juca cu Paul șah în ziua Domnului, își întrebuința timpul scriind

diverse pamflete și tratate împotriva Bisericii atot-mântuitoare. Odată – toate aceste circumstanțe pomenite mai înainte mi-o readuc în amintire – am fost martorul unei scene, când aversiunea lui Paul împotriva oricărei ipocrizii a triumfat asupra îngăduinței cu care suporta de obicei tarele intelectuale ale celor din jur. În clasa mai mare decât a mea era un elev pe numele său Ewald Reise, care ajunsese cu totul sub influența catihetului și despre care, la cei zece ani ai săi, se poate spune că manifesta un grad de bigotism de-a dreptul incredibil. Încă de pe-acum Ewald Reise semăna cu un adevărat capelan. Era singurul din toată școala care purta o mantie și în plus, încrucișat peste piept, un șal violet prins cu o agrafă căreia noi îi spuneam „gheară”. Reise, care nu mergea niciodată cu capul descoperit – chiar și în plină vară avea o pălăriuță de paie sau o șapcă de pânză subțire –, îl irita pe Paul într-atât de tare ca prototip al cretinizării și autocretinizării, încât odată pe stradă, când acela neglijase să-și scoată șapca în fața lui, i-o smulsese de pe cap, îl palmuise și i-o pusese apoi la loc, cu observația că și un viitor capelan e obligat să-și salute regulamentar învățătorul.

Cel puțin un sfert din toate orele de clasă, Paul le consacra predării unor cunoștințe neprevăzute în programa școlară. Ne-a inițiat în rudimentele calculului algebric, iar pasiunea sa pentru științele naturii mergea atât de departe, încât odată, spre groaza vecinilor, a fiert mai multe zile la rând pe plita din bucătărie, într-o oală mare, un stârv de vulpe găsit de el în pădure, doar pentru a reconstitui apoi la școală, împreună cu noi, un schelet autentic. N-am

citit niciodată nimic din manualul de citire pentru clasa a treia și a patra primară, considerat de Paul ridicol și mincinos, ci ne-am folosit aproape exclusiv numai de culegerea de povestiri ale lui Hebel, *Rheinischer Hausfreund*, din care Paul comandase pe spezele sale, cum bănuiesc, un număr de șaizeci de exemplare. Multe din aceste povestiri, precum cea despre decapitarea secretă, mi-au lăsat o impresie dintre cele mai vii, neștersă până în ziua de azi; dar mai mult decât orice altceva mi-au rămas în amintire, nu știu nici eu de ce, cuvintele pelerinului adresate hangîței de la „Baselstab“, și anume: Când mă voi reîntoarce, am să vă aduc o scoică sfântă de pe țărmul mării la Ascalon sau un trandafir din Ierihon. – Cel puțin o dată pe săptămână Paul ne dădea lecții de franceză. A început simplu prin a ne spune că trăise cândva în Franța, că acolo se vorbește franceza, că știe cum vine asta și că dacă vrem, am putea lesne să-l imităm. Într-o dimineață de mai am ieșit în curtea școlii, unde în strălucirea proaspătă de-afară ne-a fost imediat clar ce înseamnă *un beau jour*, și că unui castan înflorit îi poți spune la fel de bine și *un chataignier en fleurs*. În general, lecțiile lui Paul erau cum nu se poate mai sugestive. Iată de ce mai întotdeauna puneam mare preț pe a ieși, cu orice prilej, împreună cu noi afară din școală și a ne arăta prin împrejurimi cât mai multe lucruri cu putință – centrala electrică cu stația de transformare, furnalele și forja cu abur de la fabrica metalurgică, atelierele de împletit coșuri și fabrica de brânzeturi. Am mers să vedem hala de brasaj a fabricii de bere Ochsen și slădăria, unde domnea o liniște atât de mare, încât niciunul

dintre noi n-a cutezat să scoată o vorbă, și într-o zi l-am vizitat și pe armurierul Corradi, care-și practica meseria la S. de aproape șaizeci de ani. Corradi purta mereu o vizieră verde, și oricând i-o permitea lumina de la fereastra atelierului său, stătea aplecat peste încărcătoarele complicate ale unor vechi arme, pe care în afara lui nimeni din întreg ținutul nu era în stare să le repare. Când reușea să dreagă un încărcător din acesta, ieșea cu pușca în curte și trăgea de bucurie câteva focuri în aer, ca semn că-și încheiase munca.

Ceea ce Paul numea „învățarea prin observare directă” ne-a dus, cu timpul, în toate locurile notabile dintr-un motiv sau altul, înscrise într-un perimetru de două ore de mers. Am fost la cetatea Fluhenstein, în defileul râului Starzlach, la castelul de apă mai sus de Hofen și la turnul de muniție de pe Kalvarienberg, străjuit de obuzierele de petarde ale Uniunii Veteranilor. Am fost noi înșine foarte surprinși când, după diverse cercetări preliminare de mai multe săptămâni, am reușit să dăm de galeria surpată a minei de lignit din Straussberg,

